

De barre winter van 1963

'Koud, dat was het,' zegt moeder. 'We hadden nog geen centrale verwarming in huis en als ik Mariets potje 's avonds op de deel zette, kon ik de volgende morgen eerst haar plas eruit pikken.'

Ik glimlach, dat verhaal heb ik al zo vaak gehoord. Roel, mijn man, en ik bezoeken mijn moeder en we kijken naar het nieuws. Sinds twee weken is het ijzig koud en het kwik zal nog een hele week ferm onder nul blijven, zegt de weerman. Natuurlijk spreekt men weer over een Elfstedentocht. We zien sfeerrijke beelden van schaatsende peuters op ondergelopen weilanden en bevroren sloten tussen rietlanden. Op de randmeren schaatst jong en oud enthousiast in kleurige jacks en op strakke noren. Opeens schuift het beeld in zwart-wit verder. Een oude man in een wijde ribbroek, met een pet op en wapperende oorwarmers aan zijn hoofd krast op doorlopers over het ijs voor een boerderij in Giethoorn.

'Dat waren nog eens tijden,' zegt de verslaggever. '1963 werd de koudste winter van de twintigste eeuw. Ard Schenk en Kees Verkerk leerden toen schaatsen en Reinier Paping won de elfstedentocht. De koudste dag was 18 januari. Het was min achttien en juist die dag koos men uit voor de Elfstedentocht in Friesland.'

'Weet je dat nog, Mariet?' vraagt moeder.

'Nou en of, maar ik was net vier. Dankzij alle verhalen en de foto's die pappa toen maakte heb ik de beelden op mijn netvlies staan.'

'We huurden speciaal voor die gelegenheid een televisie,' mijmert moeder.

'Grappig,' zegt Roel. 'Toen woonde ik nog met mijn ouders in Iran, maar juist die winter kwamen we met verlof. Koud dat ik het vond.'

'Ik herinner me vrijwel niks meer. Behalve dat ene beeld, vaak zie ik het nog voor me. De glimp van pappa's zwarte bontmuts. Hij stond tussen de horde mensen te wachten tot Reinier Paping over de finish kwam.'

'Dat moment zal ook ik nooit vergeten,' zegt moeder. 'We zaten aan de televisie gekluisterd toen Steven belde.'

'De burgemeester?'

'Ja. Hij zei tegen je vader: "Jaap, ga mee. Paping, onze dorpsgenoot, gaat winnen. Ik moet erheen om hem te huldigen." Haar vader was altijd te porren voor een avontuur en stond meteen klaar om mee te gaan naar Leeuwarden,' zegt moeder tegen Roel.

We kijken naar de zwart-wit beelden van die barre tocht en luisteren naar het krassen van de ijzers op het ijs en het loeien van de wind door de bevroren rietlanden. Verstilte beelden van koude boerderijen in wit land en mannen met pegels in hun baarden en snorren.

'Dit soort beelden herinner ik me ook nog wel. Ik leerde schaatsen dat jaar op de grachten van Amsterdam,' zegt Roel.

Ik schenk nog eens koffie in en de verslaggever begint weer te praten.

'Sinds 1848 had Nederland niet zo'n koude januarimaand gekend. Vanaf 13 november bleef de sneeuw liggen en het sneeuwde tussen 1 november 1962 en 1 februari 1963 niet minder dan 31 dagen. Vijftienduizend auto's reden kriskras over het volledig dichtgevroren IJsselmeer.'

'Kijk,' roept moeder, 'wat enig, die beelden. Wij reden toen ook op het ijs, alleen niet op die dag.' Opgetogen schuift ze naar het puntje van haar stoel. Weer kregen we van die kouwelijke beelden te zien.

'IJsselmeer als noordpool,' zegt de verslaggever. Er wordt ingezoomd op de kale witte vlakte waarboven de stak gespannen lucht felblauw is. Er ligt veel sneeuw. IJsbergen van opgejaagde sneeuw.

In de verte schuift een rij miniatuurfiguurtjes met wollen mutsen op voorbij, de handen op de licht gebogen ruggen.

'Op 25 februari werd het IJsselmeer vrijgegeven voor auto's,' zegt de stem.

'Ja,' beaamt moeder. 'Vader hoorde dat we met auto's op het ijs mochten. Daar droomde hij van, een autotocht over het IJsselmeer. Zomers zeilden wij met onze botter over dat water, hij wilde niets liever er ook eens met de auto overheen.'

Het nieuwsitem is ten einde. Wasmiddelreclame danst lawaaiig door het beeld en mijn moeder klikt met de afstandsbediening de televisie uit. 'Ik weet het nog als de dag van gisteren. Bert Gardhof op zondagmorgen, later werd dat Vroege Vogels, je vader sloeg het nooit over.'

'Oja leuk, vroege vogels,' zegt Roel.

'Ik kroop altijd bij hem in bed en dan luisterden we samen naar het natuurprogramma,' knik ik.

'Een week voor die 25ste zei Bert Gardhof dat het IJsselmeer die dag al zou worden vrijgegeven voor auto's.

'Kom Ank,' zei vader. 'Pak de kinderen goed in. Neem extra dekens, mutsen en handschoenen mee, we gaan vandaag.'

“Weet je dat nu wel zeker?” vroeg ik nog. Met haar vader werd alles een avontuur, maar nu met de kinderen erbij, had ik zo mijn twijfels,’ zegt moeder tegen Roel. ‘Maar vader was onvermurwbaar, dus zette ik hete thee in thermoskannen en maakte een stapel boterhammen. Alles ging in de picknickmand in de achterbak. Vader schoof er een fles jenever met een paar glaasjes tussen en zette er een jerrycan vol benzine naast.

Het was nog vroeg toen we vertrokken.’

‘Leuk, mam, ik heb vaak het einde van dit verhaal gehoord, maar eigenlijk nooit het begin.’

‘Vertel, zegt Roel en tegen mij een beetje verongelijkt: ‘Je hebt me dit nooit verteld.’

‘Bij Urk reden we via rijplaten de kade af - het ijs op. Er was niemand te zien en rustig stuurde Jaap onze zware Peugeot over de met sneeuw bestoven vlakte tussen hoog opgewaaide sneeuwwallen door. De jongens op de achterbank waren opgetogen. "Het lijkt de noordpool wel," riep Bob. Ik zie nog die bleke snoetjes door de raampjes die ijzige verte instaren.’

‘Ik had een rode muts op, weet ik nog,’ zeg ik.

‘Het was reuze spannend. Er was echt helemaal niemand.’

‘Wat bijzonder.’ Roel had ook wel zoiets willen beleven, hoor ik in zijn stem.

‘We zijn een paar keer gestopt om te wandelen en we gleden over het ijs, dat weet ik nog, maar meer door de foto's die vader ervan maakte.’

‘Ja die foto's zitten in het album, pak het eens, Mariet.’

‘Waar reden jullie helemaal heen?’ vraagt Roel.

‘Naar het noorden, rond die uitstekende punt van Stavoren naar Workum. De afsluitdijk lag duidelijk als een strakke, zwarte streep voor ons. We passeerden een paar stoere schaatsers. Ik weet nog hoe ik me zorgen maakte, zo ver waren ze van de bewoonde wereld. Moeizaam baanden zij zich een weg door de ijssneeuw in de snerpande wind. Vader wees ons het torentje van Medemblik. We reden langs Enkhuizen en weer naar Urk. Voor donker wilden we daar de kade op en door de Noordoostpolder terug naar huis rijden.’

‘Maar dat was toch niet alles? We konden er daar toen toch niet op?’ Ik sla het album open en wijs op de foto's van ons gezin 46 jaar geleden.

‘Precies, wat wij helemaal niet wisten was dat het ijs die ochtend toch niet werd vrijgegeven . We waren te vroeg geweest. We deden iets wat absoluut niet mocht en nog gevaarlijk was ook.’

‘Dus het werd nog spannend?’ vraagt Roel.

‘We werden we aangehouden door twee agenten,’ vul ik voor moeder in.

‘Nou en of, ze deden heel bars. "Meneer u kunt een hoge boete verwachten," zei de een.

"Maar," zei toen die andere agent met een zuurzoet gezicht. "We zullen hier niet vervelend over doen, als u ons een paar liter benzine kunt geven. Wij staan droog."

'En dat deed je vader?' vraagt Roel.

Mijn moeder glimlacht. 'Ik zie nog dat gezicht van Jaap. De zorgelijke trek om zijn mond veranderde in een stille grijnslach. De jerrycan met benzine stond achterin en uit de picknickmand haalde hij de kruik jenever met de glaasjes. Met zijn vieren hebben we opgelucht geklonken op de goede afloop.' 'Hebben jullie die mannen nog wel eens gesproken? Of hebben ze later gebeld om te bedanken?' vraagt hij.

'Nee natuurlijk, maar ik heb me nog vaak afgevraagd, wat er gebeurd zou zijn als wij niet langs gekomen waren. Hadden de politiemannen de vriesnacht op het ijs overleefd? Of nog erger, wat als het die nacht fors was gaan dooien?'

'Als kind heeft die fantasie veel indruk op me gemaakt,' zeg ik. 'Hoe vaak zag ik die politieauto niet langzaam door het ijs zakken.'

Mijn moeder schudt haar grijze hoofd: 'Zo had het kunnen aflopen, toen had je nog geen mobiele telefoons.'

'Maar toen reed de politiewagen terug naar Enkhuizen en wij vervolgden onze weg naar Urk,' zeg ik. 'Dus het liep gewoon goed af?' vraagt Roel licht teleurgesteld.

'Nou, eh, in Urk waren de rijplanken weggehaald. De meters hoge kademuur doemde voor ons op, het was ruim na vier uur, er was niemand op straat. Vader vloekte binnensmonds om die gereformeerde Urkers.'

'Dat beeld zie ik ook nog helder voor me, die hoge kademuur,' zeg ik.

'Ja vader keek ongerust naar de benzinemeter die stond inmiddels fors in het rood. Maar hij liet zich niet kennen en we reden door naar Stavoren. Ik weet het nog zo goed. Het werd doodstil in de auto. De kinderen zwegen van de spanning. Duisternis omhulde ons, maar de sneeuwvlakte gaf nog wat licht en de ijskristallen glansden in de koplampen. En Jaap keek die benzinemeter maar omhoog. In het pikkedonker reden we in de haven van Stavoren de lage kade op.'

'Dat weet ik helemaal niet meer, mam, dat pap peentjes had zitten zweten.'

'Nee. Maar het eerste wat hij deed was stoppen bij een benzinepomp. Die was dicht, maar na lang aanbellen kwam de garagehouder naar buiten.' Moeder glimlacht in gedachten.

De hele week daarna bleef het vriezen en de volgende zondag werden er duizenden auto's op het ijs toegelaten, maar toen hadden wij ons avontuur al gehad.'